

FILIP SCHMIDT
„PARA, MIESZKANIE, MAŁŻEŃSTWO”
SERIA „MONOGRAFIE FUNDACJI
NA RZECZ NAUKI POLSKIEJ”

WN UMK
WARSZAWA–TORUŃ 2015,
STRON 514

Przemiany polskiej rodziny stały się zagadnieniem często badanym w naszym kraju. Tematyce tej – niezależne, czy z użyciem narracji „kryzysu rodziny”, emancypacji czy konwergencji – poświęcono dziesiątki książek i setki tekstów o mniejszej objętości. Analizy na ten temat dokonywane są z różnych perspektyw teoretycznych na podstawie danych gromadzonych w różny sposób.

Praca F. Schmidta poświęcona jest parze, diadzie dorosłych, heteroseksualnych osób, i dotyczy uwarunkowań decyzji o przekształcaniu się – lub nie – takich długotrwałych związków w małżeństwo, a silny akcent położony został na kwestii wspólnego zamieszkiwania jako cesze konstytuującej trwałą relację. Autor zatem skupia się na zagadnieniu niebadanym systematycznie dotąd w Polsce, zagadnieniu traktowanym w dotychczasowych analizach marginalnie. Próbując określać uwarunkowania „pomieszkiwania” i przekształcania się związku w małżeństwo, autor bazuje z jednej strony na analizie literatury przedmiotu i danych wtórnych, z drugiej zaś na wywiadach przeprowadzonych z parami zamieszkującymi Poznań.

Omawiana praca składa się z 5 rozdziałów.

Rozdział pierwszy (*Przemiany intymności – para i rodzina w kontekście historycznym*) i drugi (*Para w społeczeństwie funkcjonalnie różnicującym się*) to przegląd literatury „famiologicznej” i „gamologicznej” dokonany z perspektywy socjologicznej, przy czym nie z punktu widzenia socjologii rodziny, lecz socjologii intymności i codzienności. Głównym celem tych fragmentów jest dokonanie wprowadzenia do głównej części pracy z podkreśleniem ważności dla ram analityczno-teoretycznych omawianego opracowania prac J.-C. Kaufmanna i N. Luhmanna (miłość romantyczna uwalniająca dobór partnera z „okowów społecznych”). Wartością rozdziału pierwszego jest przypomnienie czytelnikom szeregu zapomnianych, polskich badań etnograficznych i socjologicznych z lat 1950., 1960. i 1970., wskazujących na kierunek i pośrednio na tempo zachodzących zmian (np. znakomite wywiady A. Zadro-

żyńskiej ze starszymi mieszkańcami Podlasia na temat kontekstu i sposobu doboru przez nich małżonków).

Rozdział trzeci (*Problematyka autonomizacji pary: związki i biografie intymne w XX-wiecznej Polsce*) dotyczy przemian zachodzących w pierwszym powojennym ćwierćwieczu w zakresie doboru małżeńskiego i pojawienia się w naszym kraju zjawiska „chodzenia ze sobą”. Warta jest podkreślenia specyfika wczesnosocjalistycznej Polski, w której nastąpiło wyraźne w porównaniu z okresem międzywojnia przyspieszenie i upowszechnienie się zmian formowania związku, widocznych przede wszystkim we wzroście sprawstwa osób tworzących związek i zmniejszeniu ingerencji w tym względzie innych osób i środowisk. Autor podkreśla przy tym rolę warunków mieszkaniowych dla formowania i funkcjonowania związków na pierwszych etapach ich istnienia.

Kolejny, czwarty rozdział (*Współczesne dyskusje nad związkami intymnymi*) to niejednorodna próba przedstawienia typów związków współcześnie występujących w Polsce z określeniem – tam, gdzie to możliwe – skali ich występowania. Niejednorodność tego rozdziału jest rezultatem odmiennego traktowania poszczególnych form, z których niektóre (single) doczekują się dogłębnej, krytycznej analizy istniejących podejść i definicji, inne potraktowane są „po macoszemu”. W rozdziale tym autor wykorzystuje również wyniki niezwykle cennego własnego badania ilościowego z Poznania, umożliwiającego pokazanie zmian podejść do warunków tworzenia związku w ujęciu kohortowym.

Najciekawszym rozdziałem jest ten ostatni (*Wymiary tworzenia współczesnych związków intymnych. Zamieszkiwanie razem i ślub*), zawierający wyniki wywiadów indywidualnych i grupowych przeprowadzonych w 2011 r. w Poznaniu z osobami tworzącymi różne typy związków i mieszkających razem. Głównym celem tych badań było odtworzenie powiązań między tytułowymi kategoriami – parą, mieszkaniem i małżeństwem. Rozdział ten wskazuje, z jednej strony, na dużą różnorodność sposobów tworzenia i funkcjonowania związków osób wspólnie mieszkających i na rozluźniające się powiązania między zamieszkiwaniem razem a skłonnością do zawarcia małżeństwa, z drugiej zaś na zadziwiająco wysoki poziom wstydu odczuwanego przez nietradycyjnie żyjące razem pary przed członkami ich rodzin.

Pracę kończy – oprócz podsumowania – rozbudowany dodatek metodologiczny, prezentujący *spectrum* problemów metodologicznych i etycznych wyłaniających się przy przeprowadzaniu badań jakościowych na tak intymny i drażliwy temat jak formowanie związku.

Z perspektyw demograficznej najciekawszymi wątkami są te odnoszące się do pojawienia się współcześnie figury „byłego/byłej” oraz refleksje nad formami wspólnego zamieszkiwania, zwane pomieszkiwaniem.

Przedstawione w pracy wyniki badania przeprowadzonego w Poznaniu i cytowane badania z Hamburga i Lipska jednoznacznie potwierdzają wzrastającą wśród coraz młodszych pokoleń frakcję osób mających doświadczenia intymnego związku połączonych ze współzamieszkiwaniem z więcej niż jedną osobą. Pomijając naj-

młodszych (zbyt młodych w chwili badania, aby unaocznić powyższą prawidłowość), wśród przedstawicieli coraz młodszych generacji wzrasta udział osób mających powyższe doświadczenia z kilkoma partnerami. „Seryjna monogamia” prowadzi zatem do pojawienia się nieznannej wcześniej – tj. w warunkach wstępowania jedynie w jedną w trakcie życia intymną relację związaną ze wspólnym zamieszkiwaniem – figury „byłego/byłej” (choć jak pokazują badania jakościowe, postać ta zdecydowanie ważniejsza jest dla kobiet), z którą dokonuje się porównań jakości obecnego związku. Być może jest to jeden z czynników samowzmacniającej się tendencji do nietrwałości, krótkotrwałości związków (w tym i tych małżeńskich). Równocześnie „oficjalne” rozstania, tzn. rozwody, stają się niewielką częścią wszystkich rozstań (na podstawie badań z Hamburga i Lipska mowa o 9% ogółu rozstań), co wskazuje na fakt, że większość osób rozwodzących się posiada doświadczenia radzenia sobie z zakończeniem związku.

Inny, interesujący wątek odnosi się do „pomieszkiwania”, czyli do różnorodnych – zróżnicowanych w zależności od częstości, trwania, intensywności i stopnia zaangażowania stron – form mieszkania razem przed ostatecznym, wspólnym, trwałym zamieszkaniem. Formy te niekiedy są incydentalne i skryte (np. pozostanie na noc u partnera w czasie, gdy jej/jego rodzice wyjechali na weekend), niekiedy trwałe i jawne (związek quasi-kohabitacyjny), zaś zasługą omawianej pracy jest wydobycie na jaw różnorodności ich przejawów występujących we współczesnej Polsce.

Oprócz walorów praca ma i wady. Pierwszą jest swoiste zakłócenie struktury – po opisie tradycyjnej rodziny (rozdział drugi) i zmian zachodzących w latach 1930–1970 (rozdział trzeci) autor rozpoczyna pisać o przemianach rodziny, jej alternatywnych formach, typowych dla ostatniego ćwierćwiecza, pomijając milczeniem dwie ostatnie dekady PRL. Zakłócenie struktury przejawia się również zdecydowaną różnicą pomiędzy poziomem analizy w pierwszych 4 rozdziałach i rozdziale piątym. Następuje przeskok od pojęć analizowanych na poziomie makro do poziomu mikro. Po części rodzajem „pasa transmisyjnego”, mającego ułatwić przejście, jest rozdział czwarty, omawiający w drugiej jego części typy współcześnie istniejących intymnych związków, ale wciąż widoczna jest luka pomiędzy tymi dwoma poziomami analizy.

Mimo powyższych krytycznych uwag, uważam, że omawiana praca stanowi cenne uzupełnienie dotychczasowej literatury familiologicznej, gdyż pozwala na lepsze zrozumienie mechanizmu zachodzących zmian polskiej rodziny z perspektywy mikro uwarunkowań doboru partnera i dostarcza szeregu ciekawych przemyśleń w zakresie długookresowych zmian zasad funkcjonowania rodzin.

dr hab. Piotr Szukalski, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki